
ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

УДК 331.522.4

М. В. Пустовіт,
асистент**ОЦІНКА СТАНУ ТРУДОРЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНУ**

У статті здійснено оцінку стану трудоворесурсного забезпечення потреб економіки регіону (на прикладі Кіровоградської області). Проведено зіставлення демографічних процесів на мезо-, макроекономічному та світовому рівнях. Доведено необхідність активної державної політики щодо реформування трудоворесурсного забезпечення економіки регіону.

Ключові слова: *трудооресурсний потенціал, трудооресурсне забезпечення, трудові ресурси.*

М. В. Пустовит,
ассистент**ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ ТРУДОРЕСУРСНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РЕГИОНА**

В статье осуществлена оценка состояния трудоворесурсного обеспечения потребностей экономики региона (на примере Кировоградской области). Проведено сопоставление демографических процессов на мезо-, макроэкономическом и мировом уровнях. Доказана необходимость активной государственной политики относительно реформирования трудоворесурсного обеспечения экономики региона.

Ключевые слова: *трудооресурсный потенциал, трудооресурсное обеспечение, трудовые ресурсы.*

M. Pustovit,
assistant**THE EVALUATION OF REGIONAL LABOUR-RESOURCE PROVISION**

The evaluation of labour-resource provision of regional economy necessities (on the example of Kirovograd region) is considered in the article. The author presents the comparative analysis of demographic processes on mezo-, macroeconomic and world levels. The necessity of active public policy in relation to the reformation of the labour-resource provision of regional economy is well-proven.

Keywords: *labour-resource potential, labour-resource provision, labour resources.*

Актуальність теми дослідження. Пошуку ролі та місця трудоворесурсного забезпечення потреб економіки у соціально-економічному розвитку національної економіки та оцінці його стану має приділятися значна увага, як у наукових дослідженнях, так і при виконанні завдань щодо упровадження отриманих теоретичних та практичних досягнень. Цим зумовлюється актуальність даного дослідження.

Постановка проблеми. Подальші перспективи розвитку економіки кожного регіону України залежать від своєчасного розв'язання проблеми ефективного використання наявних ресурсів - природних, фінансових, люд-

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

ських, матеріально-технічних. У цілому зрозуміло, що ці проблеми вимагають пошуку найбільш виважених рішень щодо відновлення кожного з видів ресурсів, виявлення додаткових можливостей щодо їх використання, отримання позитивного ефекту від їх використання. Однак на практиці ці завдання залишаються системно не вирішеними упродовж останніх 20 років, зумовлюючи ризики на шляху подальшого суспільно-економічного розвитку, понижуючи можливості подолання криз, що систематично виникають.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню аспектів формування, розвитку і реалізації трудових ресурсів присвятили свої праці американські вчені - Т. Шульц, Г. Беккер, Дж. Кендрик, Ф. Махлуп. Дещо пізніше ці аспекти знайшли відображення у дослідженнях європейських економістів, російських вчених, зокрема С. А. Дятлова, С. Валентея, А. М. Олійника, Р. Капелюшнікова. Серед українських вчених дослідженнями аспектів формування, розвитку і реалізації трудових ресурсів займалися О. Ю. Амосов, О. А. Грішнова, М. І. Долішній, В. О. Куценко, С. В. Кривенко, Л. Ю. Мельник, І. О. Джаїн, С. І. Пирожков, М. В. Семикіна та ін. З огляду на наявні публікації відзначаємо, що науковим здобуткам бракує системності, здатної враховувати комплексно взаємозв'язки між усіма складовими трудоворесурсного забезпечення, глибокого аналізу наслідків як від випадкового, так і регульованого впливу на них, комплексної соціально-економічної та медико-демографічної оцінки трансформацій трудоворесурсного забезпечення економіки України та зокрема її регіонів.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення оцінки стану трудоворесурсного забезпечення потреб економіки на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Трудоворесурсне забезпечення економіки визначається сукупністю реальних та потенційних якісних та кількісних характеристик працездатного населення (трудоу ресурсів), які використовуються або можуть бути використані у процесі праці. Кількісні характеристики трудоворесурсного забезпечення визначатимемо чисельністю працездатного економічно активного населення, якісні - статтю, віком, освітою, професійною підготовкою, кваліфікацією, культурним рівнем, станом здоров'я, морально-психічними якостями та ставленням до праці. Зрозуміло, що більшість характеристик трудового потенціалу пов'язано з населенням у цілому. Отже, має сенс діагностування стану трудоворесурсного забезпечення, починаючи саме з населення.

Аналіз наявних статистичних даних виявляє особливості, притаманні зміни чисельності населення як всіх країн на нашій планеті (стрімке зростання кількості населення - майже у 2,3 рази за півстоліття (рис. 1), так і в Україні (після зростання з 1960-го по 1990-й рік майже у 1,2 рази - стрімке зменшення кількості населення у 2005-2010 рр., повернення приблизно на рівень 1960-го року (рис. 1). Ще стрімкішим є зменшення кількості населення на регіональному рівні, зокрема, у Кіровоградській області як регіоні, обраному представницьким для даного дослідження, - до 81,9 % від рівня 1960-го року. То ж проблемам трудоворесурсного забезпечення сталого соціально-економічного розвитку притаманні суттєві відмінності. Якщо більшості країн світу (за нашими спостереженнями, це переважно країни Азії, Африки, Латинської Америки, США та Канади, Океанії) притаманні проблеми, пов'язані зі збільшенням кількості населення, то для України та її регіонів (як і для більшості Європейських країн) - зі зменшенням кількості населення. З часом проблеми лише загострюватимуться (за нашими прогнозами (рис. 1), при збереженні динаміки, до 2020-го р. кількість населення у світі зросте до 255 % від рівня 1960-го р., в Україні - зменшиться з 46 млн. осіб за станом 2010-

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

го р. до 45,2 млн. осіб, у Кіровоградській області - зменшиться до 70 % від рівня 1960-го р.). Досвід багатьох країн світу вказує на те, що там, де рівень соціального та економічного розвитку (як і рівень грамотності) низький, народжуваність, завдячуючи якій кількість населення збільшується, - зростає. Тож вирішення проблеми вбачається в розвитку національних економік на основі індустріалізації виробничої сфери, модернізації аграрного виробництва, удосконаленні технологій та методик навчання, забезпеченні повної зайнятості, розвитку сфер соціального та медичного обслуговування населення. Зрозуміло, що такі заходи впливатимуть адекватно на трудові ресурси як структурну складову населення в цілому.

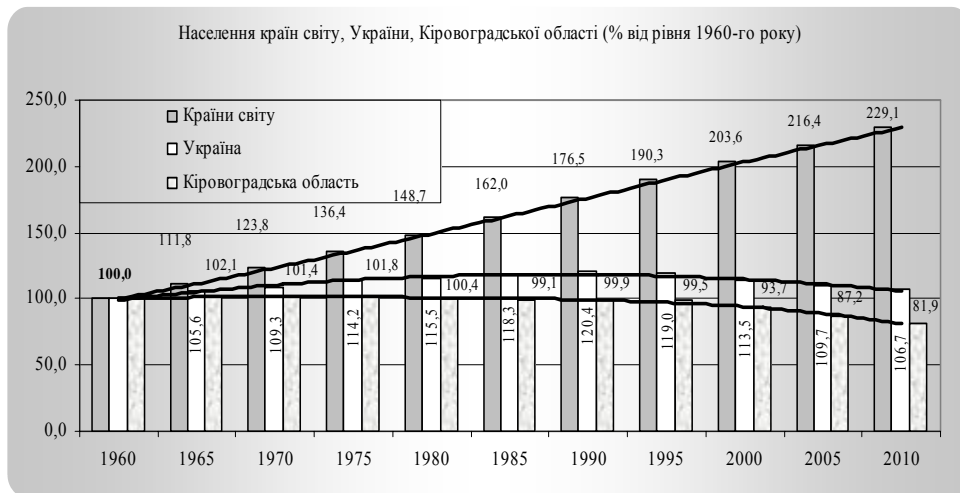

Рис. 1. Ілюстрація динаміки кількості населення країн світу, України та Кіровоградської області

Примітка: Побудовано автором за даними [6; 5, с. 335; 4, с. 315].

Не менш важливими виявляються й проблеми, пов'язані з наслідками зменшення кількості населення. Так, навантаження на одну особу сільського населення в Кіровоградській області збільшилося за півстоліття більше, ніж удвічі (при майже незмінній площі сільгоспугідь - 741854 тис. га – кількість сільського населення зменшилася з 840, 5 тис. осіб у 1960-му р. до 389,9 тис. у 2010-му р., тобто у 2,15 рази, [3]). Може виявитися, що таку площу сільгоспугідь через деякий час буде нікому обробити. Тенденції змін щодо населення країн світу визначені прогнозами ООН [6], за якими до 2050-го р. чисельність населення в світі зростає на 30,6 %, в Африці - на 83,2 %, в Азії - на 25,7 %, у Латинській Америці - на 29,1 %, у США та Канаді - на 28,7 %, в Океанії - на 31,6 %, натомість, в Європі - знизиться до 90,8 % від рівня 2010 р. Отже, пріоритети щодо шляхів вирішення проблеми формування та розвитку трудових ресурсів на перспективу є різними для означених частин світу порівняно з країнами Європи. Подібна теза стосується й України. Серед країн світу 76,9 % - країни, де чисельність населення збільшується, 17,9 % - залишається стабільною, 23,1 % - зменшується. Обробка даних з тих же джерел інформації, виокремлює закономірності, притаманні розподілу основних характеристик трудових ресурсів України та інших країн світу. Частина з них зведена до таблиці 1, де оцінено порівняння характеристик трудових ресурсів України та Австрії, Австралії, Аргентини, Білорусії, Болгарії тощо як їх співвідносність.

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

Відповідно до отриманих оцінок, за темпами зменшення чисельності населення Україна випереджає переважну більшість країн світу (97,4 %), поступаючись майже всім (94,9 %) часткою осіб чоловічої статі та займаючи позицію лідера за часткою населення жіночої статі (100 % – 94,9 % = 5,1 %). При цьому за показником тривалості життя Україна поступається 8-9 із кожних 10-ти країн світу (84,5 %). Переважна більшість країн світу у віковому складі свого населення утримує осіб віком 0-14 років (82,8 %), чи не кожна друга (58,6 %) - осіб віком 15-24 років, одна із десяти - осіб віком 25-59 років (13,8 %), близько половини (41,4 %) - осіб віком 60 років і старше.

Таблиця 1

Оцінка розподілу характеристик трудових ресурсів країн світу

Подія	Частота (%)
Чисельність населення країни не зменшується або зменшується повільніше, ніж в Україні	97,4 %
Частка населення чоловічої статі в країні більша, ніж в Україні	94,9 %
Частка населення жіночої статі в країні більша, ніж в Україні	5,1 %
Тривалість життя в країні вища, ніж в Україні	85,4 %
Тривалість життя особи чоловічої статі (при народженні) в країні вища, ніж в Україні	90,2 %
Тривалість життя особи жіночої статі (при народженні) в країні вища, ніж в Україні	73,2 %
Серед населення країни осіб віком 0–14 років більше, ніж в Україні	82,8 %
Серед населення країни осіб віком 15–24 років більше, ніж в Україні	58,6 %
Серед населення країни осіб віком 25–59 років більше, ніж в Україні	13,8 %
Серед населення країни осіб віком 60 років і старіших більше, ніж в Україні	41,4 %
Випадків смерті за зовнішніми причинами в країні більше, ніж в Україні	13,2 %
Випадків смерті через хвороби органів травлення в країні більше, ніж в Україні	7,9 %
Випадків смерті через хвороби органів дихання в країні більше, ніж в Україні	34,2 %
Випадків смерті через хвороби системи кровообігу в країні більше, ніж в Україні	5,3 %
Випадків смерті через злоякісні новоутворення в країні більше, ніж в Україні	21,1 %
Випадків смерті через інфекційні та паразитарні хвороби в країні більше, ніж в Україні	15,8 %

Примітка: оцінено автором за даними [1].

За показником народжуваності Україна "опустилася" з позиції "22,8 народжених на 1000 осіб" у 1960-му р. до "9,6 народжених на 1000 осіб" у 2000 р. (рис. 2, а), поступаючись більшості країн світу впродовж 2001-2004 рр. (рис. 2, б). Лише останніми роками, починаючи з 2007-го р., цей показник "стабілізовано" на позиціях, характерних для 1960-1990-х рр. (рис. 2, б). За показником дитячої смертності Україна "опустилася" з позиції "29,6 померлих до 1 року на 1000 народжених живими" у 1960-му р. до "12,0 померлих до 1 року на 1000 народжених живими" у 2000-му р. (рис. 3, а), але впродовж тривалого часу, починаючи з 1990-го р., не поступається за цим показником більшості країн світу (від 85 % до 95 % країн світу мають цей показник нижчим) (рис. 3, б), що свідчить про переважно кількісні втрати в Україні людського, а отже трудового потенціалу.

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

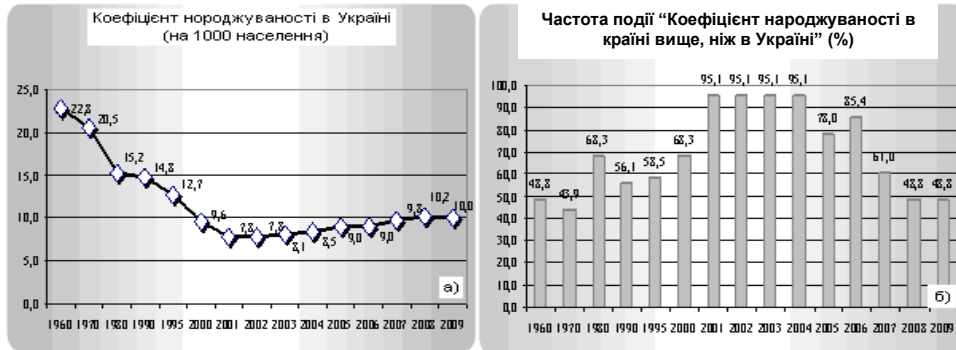

Рис. 2. Динаміка коефіцієнта народжуваності в Україні (а) та частоти події про його перевищення в інших країнах світу (б)
Примітка: побудовано автором за даними [2].

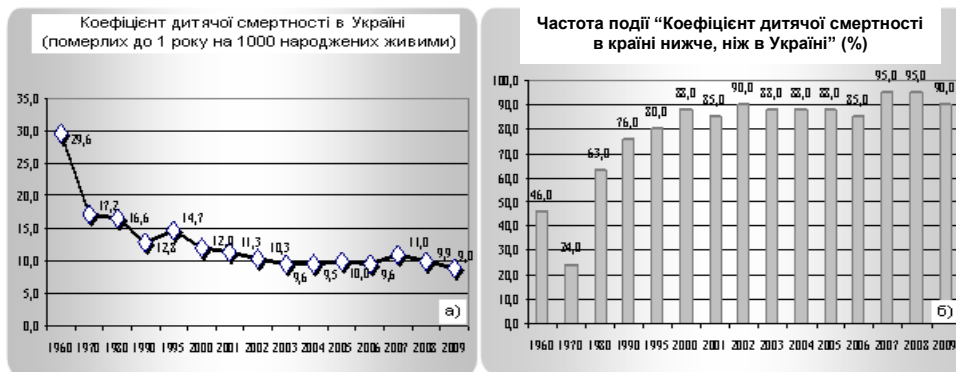

Рис. 3. Динаміка коефіцієнта дитячої смертності в Україні (а) та частоти події про його перевищення порівняно з іншими країнами світу (б)
Примітка: побудовано автором за даними [2].

Серед країн із високими темпами приросту населення трудові ресурси складають 50-55 %, в Україні і більшості розвинених країн - 61- 62 % усього населення. В Україні, зокрема, на 1 січня 2010 р. розподіл працездатного населення у розрізі регіонів складав від 58,1 % (Житомирська область) до 61,8 % (Харківська область), а по місту Київ - 64,6 % [5, с. 338]. При цьому, спостерігається наявність суттєвої кількості населення у віці старшому за працездатний: від 18,8 % населення регіону (Закарпатська область) до 29,0 % (Чернігівська область) [5, с. 338].

Розподіл населення у розрізі регіонів за віковою градацією за категоріями "вік молодший за працездатний", "працездатного віку" та " вік старший за працездатний" представлено рисунком (рис. 4).

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

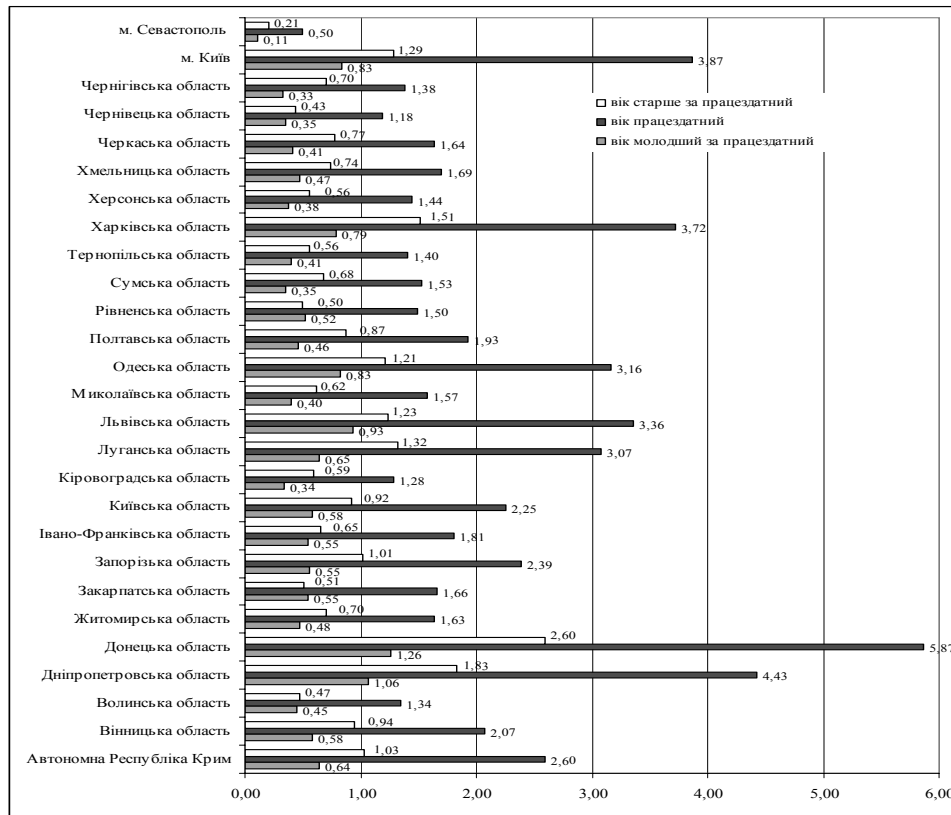

Рис. 4. Розподіл населення країни серед регіонів за віковою градацією "молодше працездатного віку", "працездатного віку" та "старше працездатного віку"

Примітка: побудовано автором за даними [4, с. 338].

Відповідно до наявних даних на 1 січня 2010 р. лише у Дніпропетровській та Донецькій областях населення молодше працездатного віку складає дещо більше відсотка всього населення країни (відповідно, 1,06 % та 1,26 %), в усіх інших регіонах країни населення цієї категорії, складаючи в цілому 15,26 % населення країни, розподілено від 0,11 % (м. Севастополь) до 0,93 % (Львівська область).

Наведені показники є яскравою ілюстрацією дефіциту резерву робочої сили на ближню перспективу як для економіки країни в цілому, так і для її регіонів.

Такою ж невтішною для економіки країни та її регіонів виглядає картина щодо розподілу населення старше працездатного віку. Складаючи по країні в цілому 24,46 %, у Донецькій області населення цієї категорії складає більше двох відсотків (2,6 %), у восьми регіонах - більше одного відсотка (м. Київ - 1,29 %; Харківська область - 1,56 %; Одеська область - 1,21 %; Львівська область - 1,23 %; Луганська область - 1,32 %; Запорізька область - 1,01 %; Дніпропетровська область - 1,83 %, Автономна Республіка Крим - 1,03 %). То ж тягар соціально-економічного розвитку для 15,26 % населення молодше працездатного віку та 24,46 % населення

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

старше працездатного віку випадає на 60,26 % населення працездатного віку.

Також була виявлена тенденція до зменшення притоку молоді робочої сили при одночасному збільшенні кількості населення, що завершує трудову діяльність, що ще раз привертає увагу до нагальної потреби здійснювати виважені кроки щодо реформування самої системи трудових ресурсного забезпечення, серед яких Пенсійна реформа - лише один із способів зменшення соціальної напруги у суспільстві, який не змінює ситуацію кардинально.

Особливості трудових ресурсного забезпечення в Україні виявляються, зокрема, у динаміці розподілу населення за віковими градаціями 0-14, 15-24, 25-44, 45-64, 65 і більше років (рис. 5).

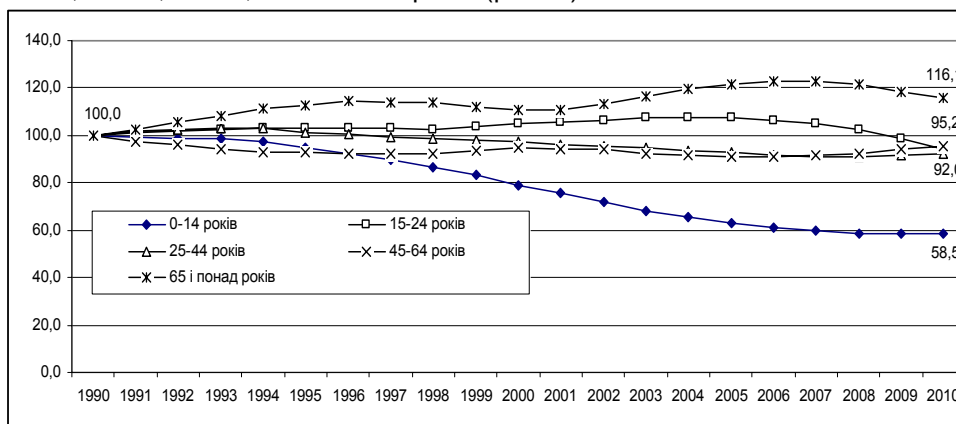

Рис. 5. Динаміка розподілу населення країни за віковими групами (відсотків від показників 1990 р.)

Примітка: Розраховано за даними [7].

Чітко виявленою та стабільною (такою, що спостерігається впродовж 20-ти років поспіль) виявляє себе закономірність: частка населення віком до початку трудової діяльності (0-14 років) постійно зменшується, досягнувши у 2010-му р. рівня 58,5 % порівняно з 1990-м р.; частка населення віком до та після завершення трудової діяльності (65 і більше років), маючи слабо виражений коливний характер, поступово збільшується, досягнувши у 2010-му р. рівня 116,1 % порівняно з 1990-м р.; частка населення в межах працездатного віку (на рисунку - від 15-ти до 65-ти років), коливаючись біля відмітки 100 %, понизилася до 92,0 %-95,1 % порівняно з 1990-м р. Отже, зменшення "притоку" молоді робочої сили при одночасному збільшенні "відтоку" населення до непрацездатного за віком для України є характерним явищем не лише як поточна ситуація, але й як явище довготривалої дії.

Від'ємне значення природного приросту населення України, яке спостерігається впродовж більше, ніж двадцяти останніх років (рис. 6), вказує на принципову неможливість вирішити проблему поповнення робочої сили в економіці країни найближчими десятиліттями лише за рахунок факторів, якими є збільшення народжуваності та зменшення смертності населення.

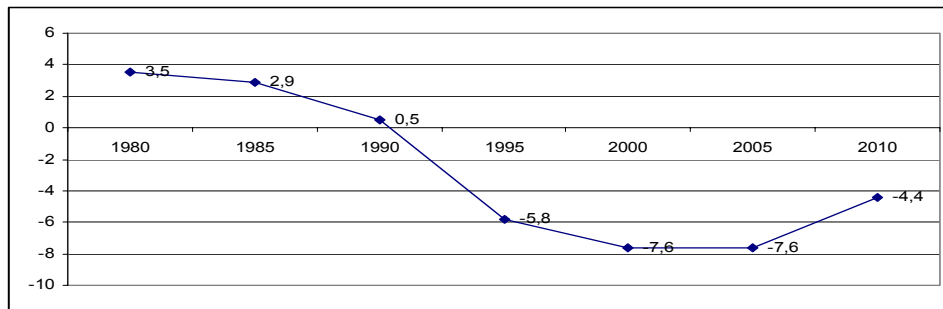
ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

Рис. 6. Динаміка природного приросту населення України (на 1000 наявного населення)

Примітка: побудовано автором за даними [5, с. 342; 7].

Відзначене характерно також для регіонів країни. Отже, необхідні пошуки інших джерел компенсації гостроти проблеми поповнення робочої сили.

Висновок. З'ясовано, що притаманні більшості країн світу проблеми, викликані швидкими темпами збільшення кількості населення, спричиняючи для людства загрозу дефіциту наявного потенціалу природних ресурсів, спонукають науковців досліджувати проблему виходу з такого становища. Для України, її регіонів, зокрема Кіровоградської області, темпи зміни показника кількості населення мають цілком протилежну тенденцію, викликану стійкими та надто швидкими темпами зменшення населення, орієнтуючи науковий пошук на віднайдення шляхів подальшого соціально-економічного розвитку за умов дефіциту робочої сили як головного чинника прогресу. Здійснена у виконаному дослідженні порівняльна оцінка розподілу характеристик трудових ресурсів країн світу виокремлює наявність суттєвих відмінностей, притаманних стану соціально-економічного розвитку України, які стосуються, перш за все, головного національного багатства - населення країни. Негативні тенденції стану трудових ресурсів регіону спонукають проводити подальші дослідження у напрямку здійснення моніторингу реалізації трудових можливостей населення на рівні регіону (на прикладі Кіровоградської області), визначення стратегій модернізації трудових ресурсів регіону економіки регіонів країни, механізмів реалізації таких стратегій, розробки актуальних пропозицій щодо удосконалення структури трудових ресурсів економіки регіонів країни.

Література

1. Демографічний щорічник "Населення України 2008". - К.: Держкомстат України, 2009. - 450 с.
2. Демоскоп Weekly № 447-448 13-31 декабря 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://demoscope.ru/weekly/2010/0447/index.php>
3. Кіровоградщина в цифрах у 2010 році. Статистичний збірник. - Кіровоград: Головне управління статистики в Кіровоградській області, 2011. - 166 с.
4. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2009 рік. - Кіровоград: Головне управління статистики в Кіровоградській області, 2010. - 520 с.
5. Статистичний щорічник України за 2009 рік. - К.: Держкомстат України, 2010. - 566 с.
6. Електронний ресурс: http://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_Землі.
7. Електронний ресурс: [www.ukrstat.gov.ua / operativ / operativ2007 / ds / nas_rik / nas_u / nas_rik_u.html](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html)

Надійшла 15.11.2011 р.